

תלמוד תורה ופרו ורבו

א. בדף הקודם עסקנו בהתנגשות שבין לימוד תורה למצוות. למדנו על ההבחנה שבין מצוות שאפשר לקיימן על ידי אחר, אז לימוד התורה גובר, ובין מצוות שאי אפשר לקיימן על ידי אחר, מצוות שאדם נדרש להפסיק מלימודו לקיומן. בדף זה נעסוק בהתנגשות שבין מצוות פרו ורבו למצוות תלמוד תורה. אדם מצווה כידוע להתחתן ולהוליד ילדים. לעיתים הקמת משפחה יכולה לפגוע ביכולת להקדיש את הזמן ללימוד תורה בצורה מירבית. האם מותר לדחות את קיומה של מצוות פרו ורבו כדי להקדיש את כל הכוחות ללימוד תורה במשך תקופה מסוימת?

הגמ' בקידושין עוסקת בשאלת ההתנגשות בין המצוות (כט:):

ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה - ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה, ואם א"א לו בלא אשה - ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה? ולא פליגי: הא לן, והא להו (אחד דיבר לבני בבבא ואחד דיבר לבני ארץ ישראל).

מי דיבר לבני ארץ ישראל ומי לבני בבבא? רש"י הסביר (שם):

הא לן הא להו - בני בבבא היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה. להו - לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו.

מי מחויב ללמוד קודם החתונה ומי מחויב להתחתן ואח"כ ללמוד?

צרכי הבית לא היו מוטלים על בני בבבא שנהגו אז ללמוד בארץ. הם יכולים אם כן להתחתן, דבר שיאפשר להם ללמוד בטהרה, ואחר כך ללכת ללמוד בארץ בטהרה, ולהם הורה שמואל 'נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה'. בני ארץ ישראל, לעומתם, נהגו ללמוד במקומם. הקמת משפחה תחייב אותם לדאוג לפרנסתה ותמנע מהם ללמוד בנחת ומתוך יישוב הדעת, ולכן הורה להם רבי יוחנן לדחות את חתונתם, 'ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה'.

התוספות הקשו על פירושו של רש"י (שם):

וקשה לר"ת דמשמע דקאמר שמואל דנושא אשה תחלה כדי להיות בלא הרהור ומוקי לה למילתיה בבני בבבא א"כ אכתי איכא הרהור כיון שהולכים ללמוד חוץ למקומן (אין זה שהם נושאים אישה יעזור להם להינצל מהרהור בשעה שהם בארץ ישראל, רחוקים מנשותיהם?) ועוד קשה אחר שנשא אשה היאך יצא חוץ למקומו ללמוד והלא הוא צריך לחזור אחר מזונות אשתו ובניו.

מהן קושיות התוספות על פירושו של רש"י?

קושיות אלו הובילו אותם לפרש אחרת את דברי הגמ' (שם):

על כן נראה לר"ת איפכא דר' יוחנן דאמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה לבני בבבא דיבר שאינו יכול להניח אשתו וילך וילמוד תורה (מאחר שבני בבבא נהגו ללמוד בארץ ישראל, אם ישאו אישה לא יוכלו לעזוב אותה וללכת ללמוד בארץ) ועוד שהם עניים (כך שאפילו להישאר וללמוד במקומם כאברכים הם לא יכולים) ושמואל

דאמר נושא אשה תחלה לבני א"י אמר שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים וטוב לו שישא אשה וילמוד תורה בטהרה.

מהי כוונת הגמ' לפי התוספות?

החתונה לא פגעה בלימודם של בני ארץ ישראל, אנשים אמידים שנהגו ללמוד במקומם, ועל כן עדיף שישאו אשה וילמדו בטהרה. חתונה כן הייתה פוגעת בלימודם של בני בבל, שנהגו ללמוד בארץ ישראל והיו אנשים עניים ולא יכלו ללכת ללמוד בארץ אם יתחתנו. לכן רבי יוחנן הורה להם לדחות את החתונה ולהתחתן רק לאחר חזרתם לבבל.

סכם את המחלוקת בין רש"י לתוספות בהבנת תשובת הגמ'. אילו היית צריך לבחור פירוש אחד, באיזה היית בוחר? איזו דרך מובנת לך יותר?

ב. עולה אפוא מדברי הגמ', בין לרש"י ובין לתוספות, שאם הקמת משפחה תמנע מאדם ללמוד תורה מותר לו לדחות את נישואיו ולהמשיך בלימודיו. וכך כותב הרמב"ם (אישות טו, ב):
האיש מצווה על פריה ורביה... ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

כיצד מנמק הרמב"ם את ההיתר להתאחר? נימוקו מובן לך? היזכר ביסודות שלמדנו בדף הקודם על התנגשות בין קיום תורה למצוות והקשה על נימוקו!

מדוע מותר לאדם להתאחר ולדחות את הקמת המשפחה? מה בכך שהחתונה תפגע ביכולתו ללמוד תורה, הרי מצוות פרו ורבו היא מצוות עשה שמוטלת על האדם! היא מצווה שאי אפשר לקיימה על ידי אחר, כנטילת לולב, ועל האדם להפסיק מלימודו לצורך קיום מצוות שכאלו! זאת ועוד, הרמב"ם נימק את ההיתר להתאחר בכך 'שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה'. דברים אלו קשים לכאורה: הרי לימוד תורה אינו פוטר ממצוות והלומד אינו מוגדר כעוסק במצוה שפטור מן המצוה, ואיך ניתן אפוא לומר שהעוסק במצוה פטור מן המצוה 'וכל שכן בתלמוד תורה'! לא רק שלא נכון לומר 'וכל שכן', אלא שזה כלל לא נכון: העוסק במצוה פטור מן המצוה אך העוסק בלימוד תורה לא פטור מן המצוה!

למד שוב את הרמב"ם, האזן לדברים ונסה להתמודד עם השאלות.

ג. ר' אלחנן וסרמן כותב (קובץ הערות, הוספות אות א):

ומבואר דבמצוה שאי אפשר לקיימה על ידי אחרים אינו נפטר ממצוה על ידי תלמוד תורה, ולא אמרינן בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, וקשה מה שכתב הרמב"ם דעוסק במצוה פטור מן

המצוה, וכל שכן בתלמוד תורה, דמאי כל שכן הוא זה, אדרבא תלמוד תורה גרע לענין זה, דהא מצות פריה ורביה היא מצוה שאי אפשר לקיימה על ידי אחרים. וצריך לומר דכיון דאיירי הרמב"ם הכא לענין איחור המצוה ולא לענין ביטולה לגמרי, מה שאפשר לקיימה ע"י עצמו לאחר זמן, הוי ליה כאפשר לקיימה ע"י אחרים, ובזה שייך לומר גם בת"ת עוסק במצוה פטור ממצוה.

ערוך השולחן צועד בדרך דומה (אבה"ע א, ג):

מיהו מי שידוע בעצמו שאם ישא אשה לא יהא לו אפשרות ללמוד תורה שיצטרך לטרוח במזונות אשתו ובניו והוא בן עשרים שנה אינו חייב לישא אשה אם אין יצרו מתגבר עליו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה [רמב"ם] ואף על גב דעוסק בתורה אין לו לפטור עצמו ממצות מ"מ מצות פו"ר דהוא זכר ונקיבה יש לו עדיין זמן לקיים והוי כמצוה שאינה עוברת דמצות ת"ת דוחה אותה [נ"ל].

כיצד מסבירים ערוך השולחן ור' אלחנן וסרמן את ההיתר לדחות את החתונה? מהי הגדרת מצוות פריה ורביה לדעתם?

מצוות תלמוד תורה נדחית רק מפני מצוות עם זמן מוגדר, 'מצוה עוברת'. מצוות פרו ורבו אינה מצוה שכזו, שכן אדם מצווה אמנם להוליד בן ובת, אך הוא אינו מחויב בכך דווקא בשנה זו, ברגע זה, אלא במשך חייו. לכן מותר לאדם לדחות את חתונתו אם היא תפגע ביכולתו להקדיש את זמנו ללימוד תורה בצורה מיטבית.

בהמשך דבריו מביא ר' אלחנן את תשובת הרשב"א שמשווה אדם שדוחה את חתונתו לאדם שלא אוכל מצה בשעה הראשונה של ליל טו' אלא ממתין ואוכל את המצה מאוחר יותר (קובץ הערות שם):

ולפי זה הרי מוכח מדברי הרמב"ם דבשיהוי מצות פריה ורביה אין בה משום ביטול מצוה אלא איחור זמן, וא"כ אין בזה משום נשבע לבטל את המצוה. וכן הוא להדיא בשו"ת רשב"א חלק רביעי סי' צ"א, ז"ל: שאלת מי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע, מי מדמינן לה להווא ירושלמי שבועה שלא אוכל מצה וכו', דהכא נמי, כיון שלא נשבע שלא ישא לעולם אלא עד זמן ידוע, אין זה נשבע לבטל את המצוה. תשובה: שבועה היא חלה, דאין זה נשבע לבטל את המצוה, דאפשר לקיים זה וזה, ולא זו בלבד שאין זמנה בהול, אלא אפילו במצוה שזמנה בהול כמילה ביום הח', אם נשבע שלא ימול בבוקר עד ארבע וחמש שעות, או שנשבע שלא יאכל מצה שעה ראשונה של לילה, מקיים שבועתו ומשתהה עד זמן שנשבע, וכ"ש זה שאין זמנו בהול עכ"ל¹.

1. דברים אלו של ר' אלחנן מתמודדים רק עם עצם השאלה איך לימוד תורה דוחה את מצוות פריה ורביה, אך לא עם לשונו של הרמב"ם, 'שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה', לשון הקשה וכפי ששאלנו: שהעוסק בתורה אינו נחשב כעוסק במצוה וודאי שלא שייך לומר 'כל שכן בתלמוד תורה'. וראה את תשובתו של ר' אלחנן שם: "ומה שכתב הרמב"ם "וכל שכן בתלמוד תורה", ומאי כל שכן נראה דהא דצריך לבטל מתלמוד תורה בשביל קיום מצוה, אין הטעם משום דמצות ת"ת נדחית מפני קיום מצוה, דהא מצות ת"ת גדולה מכל המצוות, אלא דכמו שמותר לבטל ת"ת מפני דרך ארץ וכל צרכי אדם ההכרחים, ומשום דחייב ת"ת אינו חלה על האדם אלא בשעה שהוא פנוי ובטל מעשיית צרכיו, דקרא כתיב ואספת דגן [ברכות ל"ה ע"ב], אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו, אז אינו מחויב כלל בת"ת, אבל הכא נמי אם הוא צריך לעסוק במצוה, לא גרע משאר צרכי האדם, שאז אינו מחויב כלל בת"ת, אבל במצוה שאפשר לקיימה על ידי אחרים, וכן אם אפשר לו לקיימה לאחר זמן, לא פקעה ממנו מצות ת"ת, וכיון דחייבא דת"ת רמי עליה, ממילא הוא פטור מן המצוה, וכ"ש הוא, דמצות ת"ת בשעה שהוא מחויב בה אינה נדחית מפני שום מצוה, דהיא חמורה מכל המצוות".

מה השיב הרשב"א? כיצד תשובתו מסייעת להתבוננות של ר' אלחנן על מצוות פרו ורבו?

שבועה של אדם שנשבע שלא ישא אישה במשך מספר שנים דומה לדעת הרשב"א לאדם שנשבע שלא לאכול מצה בשעות הראשונות של הלילה: כשם שאדם שאינו אוכל את המצה בשעות הראשונות אינו נחשב כמבטל מצוה, כך גם אדם שדוחה את הקמת המשפחה. זוהי סיבת ההיתר לדחות נישואים לצורך לימוד תורה: למצוות פרו ורבו אין זמן מוגדר, אדם לא נדרש לקיים אותה מייד, ועליו רק לדאוג לכך שבמשך חייו יוליד בן ובת. דחיית נישואים אינה נחשבת אפוא כביטול עשה, ועל כן מותר לאדם לדחות את נישואיו לצורך לימוד תורה.

ד. אולם, ממספר מקורות עולה תפיסה אחרת של מצוות פריה ורביה, כמצוה עוברת בעלת זמן מוגדר, דבר שמקשה על תשובתם של ר' אלחנן וערוך השולחן. נפתח בדברי רבא (קידושין כט):
אמר רבא, וכן תנא דבי ר' ישמעאל: עד כ' שנה, יושב הקדוש ברוך הוא ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו.

גיל עשרים מופיע כגיל משמעותי גם בדברי רבותינו הפוסקים. כך בדברי הרמב"ם (שם):
ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה.

ר' אלחנן השווה לדעת הרמב"ם בין דחיית נישואים לאי אכילת מצה בתחילת הלילה, אך הרמב"ם כותב 'הרי זה עובר ומבטל מצות עשה!' הבנה דומה עולה מדברי הרא"ש (יבמות ו, טז):
וכן היה נכון ברווק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה שיכפוהו ב"ד לישא לקיים פריה ורביה.

ובדברי השו"ע והרמ"א (אבה"ע א, ג):

ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלא אשה. ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא, ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה... הגה: ובזמן הזה נהגו שלא לכוף על זה.

לפי תשובתם של ר' אלחנן וערוך השולחן מצוות פרו ורבו היא מצוה שאינה עוברת. אדם מצווה לדאוג לכך שבמשך ימיו הוא יוליד בן ובת אך הוא לא מחויב לעשות זאת מייד, ולכן מותר לו לדחות את נישואיו לצורך תלמוד תורה. אם כך, מדוע הרא"ש כותב ש'היה נכון ברווק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה שיכפוהו ב"ד לישא לקיים פריה ורביה?' מדוע אומר הרמב"ם ש'כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה'?

נסה להתמודד עם השאלה.

אנסה להציע: מצד אחד זמנה של מצוות פרו ורבו הוא אכן כל חיי האדם ואין לה זמן מוגדר, ולכן היא שונה ממצוות רגילות בעלות זמן מוגדר ומותר לדחותה לצורך לימוד תורה. אולם, בכל זאת אסור לדחות אותה סתם ללא סיבה, שכן אדם צריך לחשוש לכך שלא יעלה בידו לקיימה וחשש זה הוא חלק ממהות המצוה ועניינה. דברי הרמב"ם והרא"ש נאמרו בתקופה שבה לאדם בן עשרים אין סיבה שלא להתחתן. דחיית נישואים שכזו שנעשית ללא סיבה או צורך היא התעלמות בוטה ממצוות העשה ונחשבת כביטולה, ביטול המרכיב של הדאגה והאחריות לקיום. לפי דברים אלו הרמב"ם לא יוכל להסכים להשוואת הרשב"א בין אי אכילת מצה בשעות הראשונות של ליל הסדר לדחיית נישואים: מצוות העשה לאכול מצה אינה כוללת מרכיב של דאגה וחשש לאי הקיום, שכן אכילת מצה היא מעשה פשוט, והחובה להקדים נובעת רק מדין זריזין מקדימים למצוות. מצוות פרו

ורבו, לעומת זאת, היא מצוה מיוחדת ומורכבת שבה הדאגה והאחריות לקיום הן חלק מהמצוה, בשל מורכבות העניין, ולכן דחיה ללא סיבה נחשבת כביטול עשה².

ה. עד לשלב זה נפגשנו עם הסבר אחד לדברי הרמב"ם והיתר הדחיה, הגדרת מצוות פרו ורבו כמצוה שאינה עוברת, מצוה שזמנה הוא כל חיי האדם. נפגש כעת עם הסבר יסודי נוסף של בעל השו"ע הרב, בעל התניא, שמקשה על הדרך הקודמת (קו"א ת"ג, א):

דאי משום שיוכל לקיימה אח"כ אטו מי ידע כמה חיי.

שו"ע הרב מתמודד עם השאלות לאור חלוקתו היסודית בין עסק התורה לידיעת התורה (שו"ע הרב ג, א):

וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה הרי זה לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה שבעל פה כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פירוש כל התרי"ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים ואח"כ ישא אשה ויעסוק אח"כ כפי הפנאי שלו בעיון ופלפול כל ימיו כפי כחו, שאם ישא אשה תחלה יהיו רחיים בצוארו טרדת פרנסת אשתו ובניו ולא יוכל לעסוק בתורה כראוי כל כך ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמיהן שהן פירוש התרי"ג מצות ועיקר התורה שבעל פה, ולכן נדחית מפני לימוד זה מצוה רבה של פריה ורביה אף שהיא גדולה מכל המצות, והוא שאין יצרו מתגבר עליו ויוכל ללמוד בלא הרהורי עבירה רק שרוצה לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה והרי הוא פטור ממנה כי היא נדחית מפני מצות תלמוד תורה השקולה כנגד כל המצות. ולא אמרו שמבטלין ומפסיקין מתלמוד תורה כדי לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כמו שיתבאר אלא להפסיק לפי שעה וזמן מה שאין בו אלא ביטול מצות העסק ולימוד התורה תמיד אבל לא ביטול מצות (מ) ידיעת התורה באר היטב בפירושה שהן ההלכות כולן בטעמיהן בדרך קצרה.

וכפי שהוא מוסיף להסביר בקונטרס אחרון (שם):

והטעם פירש שם הרמב"ם תחלה שהעוסק במצוה פטור כו'. ואף שמבטלין תלמוד תורה למצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כדאיתא במ"ק דף ט' ובירושלמי דברכות פ"ק ולית ליה לרשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולולב כו' הלמד שלא לעשות כו', היינו להפסיק לפי שעה וזמן מה ואח"כ חוזר לתלמודו, אבל לא להיות רחיים בצוארו שהוא ביטול תמידי עולמית, ויוכל לבא לידי שכחה לשכוח דברי תורה הרבה כשלא יהיה לו פנאי לחזור על תלמודו כראוי. ואין ידיעת התורה נדחית מפני מצוה זו דפרו ורבו אף שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כמו שאינה נדחית בתחלת לימודו של אדם שאמרו ילמוד תורה ואח"כ ישא, ובטל ממצוה זו שנים רבות מאד אחר כ"ף, כל זמן שלומד תורה ע"ש ברמב"ם, וע"כ הטעם משום ידיעת התורה עדיפא ממעשה.

הסבר את חילוקו היסודי של בעל השו"ע הרב בתוך מצוות לימוד תורה. איזה חלק נדחה מפני המצוות ואיזה חלק דוחה מצוות אחרות? מה מיוחד בהתנגשות שבין נישואים לת"ת?

שו"ע הרב טוען בעקביות ובאריכות שמצוות תלמוד תורה מורכבת משתי מצוות: עסק התורה וידיעת התורה. לדעתו, רק מצוות עסק התורה נדחית מפני מצוות אחרות, אך לא מצוות ידיעת התורה. בדרך כלל, עדיפות זו

2. לדיון נוסף כללי ראה בדפים 39 ו-40.

של מצוות ידיעת התורה על פני שאר המצוות אינה באה לידי ביטוי, שכן הדברים אינם סותרים. אולם, במצוות פרו ורבו ונישואים הדברים יכולים לסתור, בשל הצורך בהשקעת זמן רב בפרנסת המשפחה, ושם העדיפות של מצוות ידיעת התורה באה לידי ביטוי ועומדת בבסיס היתר הדחייה.

התבונן שוב בשתי הדרכים היסודיות בהסבר היתר הדחייה. אם היית צריך לבחור בדרך אחת, באיזו היית בוחר? מה הקשיים והיתרונות שאתה רואה בדרכים השונות?

1. עסקנו אפוא מעט בהיתר לדחות נישואים לצורך לימוד תורה, ונמשיך למעשה מורכב יותר, לבן עזאי. נפתח בלימוד הברייתא (יבמות טו):

תניא, רבי אליעזר אומר: כל מי שאין עוסק בפריה ורביה - כאילו שופך דמים... בן עזאי אומר: כאילו שופך דמים וממעט הדמות... אמרו לו לבן עזאי: יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים! אמר להן בן עזאי: ומה אעשה, שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים.

מהי תשובתו של בן עזאי? מהי כוונתו לדעתך? התקשה בדברים.

בעקבות הברייתא פסק הרמב"ם (אישות טו, ג):

מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון.

בן עזאי לא קיים את מצוות פרו ורבו, ונימק זאת בכך שנפשו חשקה בתורה ואפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים. נימוק זה קשה מאוד לכאורה: מה בכך שנפשו חשקה בתורה או שאפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים, הרי הוא מצווה להוליד ילדים!³ לעיל הסברנו את ההיתר לדחות את קיום המצווה בכך שזמנה הוא כל חיי האדם. אך הסבר זה לא יכול להסביר את מעשיו של בן עזאי, שלא רק דחה את המצווה אלא נמנע לגמרי מלקיימה! איך נסביר אפוא את מעשיו? מדוע היה מותר לו להימנע מקיום המצווה?

למד שוב את דברי הרמב"ם והברייתא ונסה להתמודד עם השאלה ולהסביר את הדברים.

ר' אלחנן דן בשאלה זו בהמשך דבריו (שם):

וברמב"ם שם [ה"ג] עוד, ז"ל: "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד, ושוגה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו, ולא נשא אשה, אין בידו עון" ע"כ. וקשה, כיון דהכא איירינן לענין ביטול המצווה לגמרי, ולא לענין איחור גרידא, אם כן מאי שנא פריה ורביה מכל המצוות שאי אפשר לעשותן על ידי אחרים, דצריך לבטל מת"ל לקיים המצווה. ונראה דבאמת כהאי גוונא אינו פטור ממצוות פריה

3. וקשה מאוד לומר לכאורה שמצוות פרו ורבו נחשבת כמצווה שאפשר לקיימה על ידי אחרים וזוהי כוונת בן עזאי: רק מצוות כעזרה לעני מסוים יכולות להיחשב כך, משום שאין אדם מסוים שמצווה עליהם, אך מצוות פרו ורבו היא חובה אישית על כל אדם ואדם ואי אפשר אפוא להגדירה כמצווה שאפשר לקיימה על ידי אחרים!

ורביה, אלא דנחשב כאנוס בביטולה, וכלשון הרמב"ם "אין בידו עון". והיינו, דבן עזאי היה דבוק כ"כ בתורה, שלא היה יכול להסיח דעתו ממנה לדבר אחר.

מהי תשובתו של ר' אלהנן וסרמן?

בן עזאי נחשב כאנוס בביטולה. הוא היה דבוק כ"כ בתורה, שלא היה יכול להסיח דעתו ממנה לדבר אחר. אנסה להציע הסבר מעט שונה: אולי אין כוונת הברייתא והרמב"ם לפסוק הלכה במובן הרגיל, להורות הוראה לאדם מסוים. יתכן שאפילו אם בן עזאי עצמו היה שואל את הרמב"ם מה לעשות הוא היה אומר לו לישא אשה ולקיים מצוות פריה ורביה. הרמב"ם מדבר במישור אחר, במישור של מבט לאחור, של שפיטת והערכת אדם שחשקה נפשו בתורה תמיד. במבט לאחור, מבט מורכב ואמפתי יותר, מבט שלא שופט את האדם רק מבעד לזוית הפשוטה של השאלה אם נהג כדין, אנו אומרים על אדם כזה שאין בידו עון. שבסופו של דבר, גם אם היה עליו לחדול מדבקותו הנשגבת בתורה ולהתחבר יותר למציאות הפשוטה, לישא אשה, אין בידו עון.